

Донишгоҳи техникии Тоҷикистон
ба номи академик М.С. Осимӣ

УДК: 519.237.8:656:164(575.3)

Ба ҳуқуқи дастнавис

КАМОЛИДИНОВ БАХТИЁР ТОШПУЛОТОВИЧ

**САМТИ КЛАСТЕРИИ РУШДИ СИСТЕМАИ
НАҚЛИЁТӢ- ЛОГИСТИКИИ ҶУМӢУРИИ
ТОҶИКИСТОН**

АВТОРЕФЕРАТИ

рисолаи илмӣ барои дарёфти унвони илмии
номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси
08.00.05. – Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ (логистика)

Душанбе – 2019

Рисолаи илмӣ дар кафедраи «Иқтисодиёт ва логистикаи нақлиётӣ»-и Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ иҷро шудааст.

Рохбари илмӣ:

Азимов Пулод Ҳакимович, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи “Иқтисодиёт ва логистикаи нақлиётӣ”-и Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ

Оппонентҳои расмӣ:

Ҳоҷаев Парвиз Давронович, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи муносибатҳои иқтисодии байналмилалӣи Донишгоҳи тичорати Тоҷикистон

Низомиддинов Сайфиддин Шарофидинович, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи технологияҳои иттилоотӣ дар иқтисодиёти Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи Б. Гафуров

**Ташкилоти
роҳбарикунанда:**

Институти иқтисодиёт ва демографияи
Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳимояи рисолаи илмӣ санаи *26 декабри соли 2019*, соати 9⁰⁰ дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионии БД.КOA-032 КOA ҚТ дар назди Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ, дар суроғай: 734042, ш. Душанбе, хиёбони академикҳо Раҷабовҳо, 10 баргузор мегардад.

Бо рисолаи илмӣ метавонед дар китобхонаи илмӣ ё сомонаи расмӣи Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ: <http://www.ttu.tj> шиносӣ пайдо кунед.

Автореферат санаи «__» ноябри соли 2019 равона карда шуд.

Хоҳишмандем, андешаҳои худро оиди автореферат дар ду нусха бо муҳри тасдиқкунандаи ташкилот ба суроғай зерин ирсол намоед: 734042, ш. Душанбе, хиёбони ак. Раҷабовҳо, 10, тел.: (+992 37) 227-37-81, e-mail: saidaliev.ss@mail.ru

Котиби илмӣ
Шӯрои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои техникӣ

Ш.С. Саъдуллозода

I. ТАВСИФОТИ УМУМИИ РИСОЛА

Мубрамияти мавзӯи тадқиқотӣ. Баланд гардидани сатҳи зиндагонии мамлакатҳои ҷаҳон, шиддатёбии анбуҳи маҳсулотию нақлиётӣ ва мураккабгардиин таркиби онҳо нақши системаҳои нақлиётю логистикиро дар рушди иқтисодиёти мамлакат ба сатҳи назаррас иваз менамояд. Системаҳои нақлиётю логистикӣ (СНЛ) дар шароити имрӯза нақши ҳамоҳангсозиро на танҳо тавассути амалӣ намудани хизматрасониҳои босифати нақлиётю логистикӣ ба роҳ мемонад, балки ҳамзамон саҳми онҳо дар самтҳои рушди инноватсионӣ, рушди соҳибкорӣ, ҳифзи муҳити зист ва дигар самтҳо назаррас аст.

Иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо суръати нобаробар рушд менамояд. Аз як тараф шиддатёбии рушди ММД мушоҳида гардида, аз ҷониби дигар бошад соҳаҳои алоҳидаи иқтисодиёт, бахусус соҳаҳои нақлиёт ва логистика дар сатҳи нокифоя афзоиш ёфта истодаанд.

Дар шароити муосири ҷаҳонишавии иқтисодиёт рушди комплекси нақлиётю логистикӣ ҷалбнамоии амиқи СНЛ дар равандҳои байналмилалӣ тақозо менамояд. Таҳлили ҳолати СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки тадбирҳои андешидаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ҷиҳати воридсозии иқтисодиёти мамлакат ва комплекси нақлиётю логистикӣ он ба муносибатҳои байналмилалӣ бо як қатор мушкилоти объективӣ дучор мегардад. Баргараф намудани ин душвориҳо аз ҳокимияти давлатӣ ва дигар шахсони манфиатдор дар сатҳи кам вобастагӣ дорад. Дар баробари ин ҳамчунин як қатор душвориҳои субъективӣ низ мавҷуданд, ки ба пуррагӣ дар дираи имконоти идоракунии давлатӣ мавқеъдоранд. Аз ҷониби дигар ҳамаи маҷмӯи мушкилоти рушди комплекси нақлиётю логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба душвориҳои макро- и микродараҷа ҷудо мешаванд.

Таҳия ва амалисозии СНЛ ба натиҷаи ин табaddулот нигаронида шуда амалисозии даврии тадбирҳои ташкилию таҳлилии зеринро талаб менамояд: ташҳиси иқтисодии ҳолати кунинии системаҳои нақлиётю логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, сохторнамоии мушкилоти хоси ин система ва муайян намудани самтҳои рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон. Аз мушкилоти мавҷудаи ин система мушкилоти нисбатан муҳим, ки қабули тадбирҳои таъхирнопазирро тақозо менамояд, мушкилоти баромадани Ҷумҳурии Тоҷикистон аз бумбасти коммуникатсионӣ ва амалисозии иқтисодии транзитии мамлакат ба ҳисоб меравад. Новобаста аз душвориҳои объективӣ ба махсусиятҳои рельефи мамлакат рабтдошта мавқеи ҷуғрофӣ он ва ҷойгиршавии объектҳои инфрасохтори нақлиётӣ имкони амалисозии иқтисодии транзитии мамлакатро фароҳам меоранд. Бояд зикр намуд, ки давраи кунинии ҳолати комплекси нақлиётю логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон табaddулооти куллиро тақозо менамояд.

Ҳамин тариқ, мушкилот ва ҳолатҳои дар боло зикргардида масъалаҳои тадқиқоти ҷанбаҳои кластери рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муайян намудани самтҳо ва механизмҳои мукамалнамоии онҳоро мубрам арзёбӣ менамоянд.

Сатҳи коркарди мушкилот. Ба сифати асосҳои назариявии тадқиқот меҳнатҳои муҳаққиқони ватанию хориҷӣ дар самти идоракунии системаҳои логистикӣ, таъмини рушди муносиби комплекси нақлиётӣ, истифодаи муносибати кластерӣ дар рушди СНЛ, концептуаликунонии рушди комплекси нақлиётю логистикӣ хизмат менамоянд.

Масъалаҳои амалисозии принсипҳои концепсияи логистикӣ дар сатҳи миллӣ ва минтақавӣ, аз ҷумла идоракунии рушди системаҳои микрологистикӣ инъикоси худро дар таҳқиқоти як қатор олимони пайдо намудаанд, ки миёни онҳо метавон ба натиҷаҳои А.А. Александров, О.И. Антипова, А.М. Афонина, Р.Р. Ахмеджанов, В. В. Багинова, П.В. Бочков, Е.С. Бровченко, А.В. Власов, А.Н. Воронков, Н.П. Карпова, В.В. Китев, А.М. Петрова, О.В. Рикалина, Ю.Н. Тсарегородтсева ва дигарон таваҷҷуҳ зоҳир намуд.

Чанбаҳои алоҳидаи логистикаи нақлиётӣ ва ташкилнамоии СНЛ низ инъикоси худро дар аксарияти тадқиқоти олимони ватанию хориҷӣ ёфтаанд, ки ба онҳо П.Ҳ. Азимов, И.А. Аксенов, Д.М. Антюшеня, А.М. Афонин, В.Е. Афолина, И.В. Батыков, А.В. Белоусов, О.А. Бортник, П.В. Бочков, В.Г. Булавко, Е.С. Бровченко, Н.В. Веселов, С.И. Гриценко, А.А. Евсюк, Т.П. Егорова, И.А. Елова, А.А. Дутина, А.А. Зыков, С.А. Кархова, А.А. Кизим, М.М. Ковалев, Т.В. Коновалова, А.А. Королева, И.С. Кравчук, Е.В. Макарова, М.А. Науменко, П.Г. Никитенко, А.М. Петрова, А.В. Резер, О.Н. Рожко, А.А. Рогов, В.В. Хоменко, В.В. Ясинский ва дигарон мисол шуда метавонанд.

Масъалаҳои ташкилнамоии унсурҳои СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар як сатҳи муайян мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Бахусус метавон ба ин тадқиқоти П.Ҳ. Азимов, Р.С. Бобиев, О.Б. Бобоев, Ф.Ш. Кудбудинов, Р.К. Раҷабов, А. Рауфӣ, Б. Узбеков, Ҳ.Х. Ҳабибуллоев, П.Д. Хоҷаев ва дигаронро шомил намуд.

Новобаста аз мавриди тадқиқ қарор гирифтани чанбаҳои алоҳида мушкилоти мазкур, чанбаҳои кластери ташкилнамоии СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври нокифоя тавсиф карда шудааст. Бахусус, масъалаҳои самтҳои дарозмуддати рушди СНЛ Тоҷикистон дар шароити тамоюли таи солҳои охир мушоҳидашаванда таҷдиди назарро тақозо намуда, ҳамзамон ташкилнамоии дастгоҳи методии ташҳиси иқтисодии СНЛ ва истифодаи онҳо барои ноил шудан ба мақсадҳои ошкорсозии мушкилоти ҳоси ташкилнамоӣ ва рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон талаб карда мешавад.

Мақсади тадқиқоти диссертатсионӣ тадқиқи комплекси чанбаҳои кластери ташкилнамоӣ ва рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ташкилнамоии самтҳои рушд ва механизмҳои амалисозии ҳамин самтҳоро дар бар мегирад.

Мутобиқ ба мақсадҳои гузошташуда дар тадқиқоти диссертатсионӣ чунин **вазифаҳои илмӣ** гузошта шуда, ҳамзамон ҳалли худро дарёфт намуданд:

1. Таҳлили таъсири тамоюли иқтисодӣ ба рушд ва муқаррароти муносибатҳои муносири идоракунии СНЛ гузаронида шуд.

2. Муқаррароти дигаргунсозии нақши СНЛ дар рушди иқтисодиёти мамлакат таҳлил карда шуд.

3. Афзалиятҳои дарозмуддат ва пешомадҳои рушди СНЛ дар шароити баландшавии аҳамияти ҳамлу нақли байналмилалӣ борҳо аниқ карда шуд.

4. Таҳияи муқаррароти методии ташҳиси иқтисодии комплекси ҳолати СНЛ.

5. Баргузори таҳлили ҳолати СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон.

6. Ошкор намудан ва сохторкунонии мушкилоти рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон

7. Пешниҳоди модели рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон.

8. Таҳияи муқаррароти истифодаи муносибати кластерӣ дар рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон.

9. Таҳияи механизми амалисозии муносибати кластери рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Ба сифати **объекти тадқиқот** чанбаҳои кластери амалнамоии СНЛ қабул шудааст.

Предмети тадқиқот – муносибатҳои ташкилию иқтисодӣ, ки дар раванди идоракунии рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вуқӯ меоянд.

Заминаи назариявӣ тадқиқотро дастовардҳои муҳаққиқони ватанию хориҷӣ, ки ба масъалаҳои ташкилнамоии системаҳои макрологистикӣ, истифодаи принципҳо ва муқаррароти асосии логистикаи нақлиётӣ, рушди СНЛ дар асоси консепсияҳои муосир ва истифодаи муносибати кластерӣ дар рушди СНЛ бахшида шудааст, дар бар мегирад.

Дар тадқиқот усулҳои таҳлили оморӣ, усулҳои ҷамъбастаномӣ, муносибати системавӣ ва мунсибати тасвирӣ истифода гардидаанд.

Ба сифати заминаи омории тадқиқот сарчашмаҳои зерин хизмат мекунанд:

- нишондодҳои расмии омории ташкилотҳои байналмилалӣ;
- нишондодҳои расмии омории Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- натиҷаҳои тадқиқоти агентии бузурги махсусгардонидашуда дар самти нақлиёт, логистика ва инвестиция дар соҳаҳои нақлиёту логистика.

Навоварии илмӣ тадқиқоти диссертатсионӣ ташҳиси комплекси ҷанбаҳои иқтисодии ҳолати амалкунандаи СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон, системакунонии мушкilotи барои системаҳои нақлиёти логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон хосбуда ва муайян намудани самтҳои афзалиятноки рушди системаҳои нақлиёти логистикӣ мамлакатро фарогир мебошад.

Ба натиҷаҳои нисбатан муҳими тавсифкунандаи навоварии илмӣ тадқиқот метавон инҳоро шомил намуд:

1. Нақши ивазшавандаи консепсияҳои муосири рушди СНЛ асоснок карда шуд, ки ба тамоюлҳои дар мунсибатҳои иқтисодӣ ва ҳаракатҳои моддӣ ва ғайримоддӣ анбухҳо ҷоришаванда алоқамандӣ дорад. Феҳристи васеи далелҳои тавсифкунандаи бартарияти истифодаи консепсияи логистикаи ҳамоҳангсозанда, ки нақши мусбати онро дар рушди муосири СНЛ асоснок менамояд, пешниҳод карда шуд.

2. Тамоюлҳои тавсифкунандаи самтҳои афзалиятноки инфрасохтори нақлиёти логистикӣ дар давраҳои миёна ва дарозмуддат асоснок карда шуд.

3. Услуби ташҳиси иқтисодии СНЛ, ки фарогири алгоритм ва принципҳои ташҳиси иқтисодии СНЛ мебошад, таҳия карда шуд.

4. Ташҳиси иқтисодии ҳолати системаҳои нақлиёти логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон дод, ки гуруҳи мушкilotи ба он хос, ки мукамалнамоии механизмҳои идоракунии комплекси нақлиёти логистикӣ тақозо менамояд, сохтор кунонида шавад.

5. Муқаррароти концептуалии рушди системаҳои нақлиёти логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин модели рушди системаҳои нақлиёти логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шуд.

6. Муносибати кластери ташкилнамоии СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи алгоритми пешниҳодгардидаи кластер, муқаррароти самтҳои асосии модели рушди кластери нақлиёти логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шуда, ҳамзамон асоснокнамоии самарали иқтисодии амалсозии муносибати кластерӣ дар рушди системаҳои нақлиёти логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод гардид.

Аҳамияти назариявӣ тадқиқот дар рушди муқаррароти концептуалии ташкилнамоии СНЛ дар асоси муносибати кластерӣ, ташкилнамоии механизмҳои таъсиси кластерҳои нақлиёти логистикӣ баинобатгирандаи хусусиятҳои иқтисодӣ рушдбанда мебошад.

Аҳамияти амалии тадқиқот дар он аст, ки натиҷаҳо ва муқаррароти асосии он метавонад аз ҷониби мақомти ҳокимияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми ташкилнамоии стратегияҳои рушди СНЛ дар сатҳи марказӣ ва минтақавӣ мавриди истифода қарор гирад. Илова бар ин, натиҷаҳои тадқиқот метавонанд ҳангоми омодакунии барномаҳои таълимӣ дар самти ихтисоси “Логистика” истифода шаванд.

Самти тадқиқот. Тадқиқоти диссертатсионӣ ба ихтисоси 08.00.05 – Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ (логистика) дар бандҳои зерин мувофиқат менамояд:

4.2. Принципҳои лоихақашӣ ва амалнамоии системаҳои логистикӣ дар микро-, мезо- ва макродараҷаҳо; муайян намудани мақсад ва маҳаки баҳодиҳии системаҳо;

4.16. Асосҳои назариявии ташкилнамоии марказҳои логистикӣ. Тадқиқи моделҳои шарикӣ давлатӣ – хусусӣ ҳангоми таъсиси марказҳои логистикӣ; 4.23. Системаҳои байналмилалӣ логистикӣ: асосноккунии иқтисодӣ, баҳодихии самаранокӣ.

Саҳми шахсии муаллиф аз таҳқиқи ҷанбаҳои кластери рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст. Бо ин мақсад аз тарафи муаллиф имконияти ҳали таҳлили тамоюли иқтисодӣ, рушд ва муқаррароти муносибатҳои идоракунии СНЛ дигаргунсозӣҳои нақши он, афзалиятҳо, аҳамияти интиқоли байналмилалӣ борҳо, ташҳиси иқтисодии комплекси ҳолати СНЛ, сохторкунии моделсозии рушди СНЛ, муносибати кластерӣ ва механизми амалисозии рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди назар қарор дода шудаанд. Пешниҳодоти илмию амалӣ ва дастурнамалҳои ҳангоми тартиб додани барномаҳои таълимӣ, силлабусҳо, барномаҳои кори фанҳои ихтисоси логистика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ истифода бурда шудаанд.

Наشري натиҷаҳои тадқиқот. Муқаррароти асосӣ ва натиҷаҳои рисолаи илмӣ дар маҷмуъ дар 32 мақолаи илмӣ дар ҳаҷми 10,4 ҷ.ҷ. (аз ҷумла, ҳиссаи муаллиф – 6,3 ҷ.ҷ.), аз ҷумла дар 7 нашрияҳои тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардидааст.

Сохтори тадқиқоти диссертатсионӣ. Тадқиқоти диссертатсионӣ аз муқаддима, се боб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва замимаҳои иборат аст.

II. МУҚАРРАРОТИ АСОСӢ ВА НАТИҶАҲОИ ТАДҚИҚОТ, КИ БА ҲИМОЯ ПЕШНИҲОД МЕГАРДАД

1. Нақши ивазшавандаи консепсияҳои муосири рушди СНЛ асоснок карда шуд, ки ба тамоюлҳои дар муносибатҳои иқтисодӣ ва ҳаракатҳои моддӣ ва ғайримоддӣ анбухҳо ҷоришаванда алоқамандӣ дорад. Феҳристи васеи далелҳои тавсифкунандаи бартарияти истифодаи консепсияи логистикаи ҳамохангсозанда, ки нақши мусбати онро дар рушди муосири СНЛ асоснок менамояд, пешниҳод карда шуд.

Рушди консепсияҳои муосири идоракунии СНЛ таҳти таъсири тамоюлҳои муносибатҳои иқтисодӣ дар сатҳҳои локалӣ, минтақавӣ, байниминтақавӣ ва байнидавлатӣ, инчунин тамоюлҳои гардиши анбухҳои моддӣ ва ғайримоддӣ сурат мегирад. Тадқиқоти баргузоршуда имкон фароҳам овард, ки як қатор тамоюлҳои муҳими тавсифкунандаи нақши ивазшудаистодаи консепсияҳои муосири рушди СНЛ ошкор карда шаванд.

Маҳсулноки будани робитаҳои иқтисодӣ дар ҳамаи самтҳо, аз ҷумла дар самти байналмилалӣ аз шиддатёбии муносибатҳои иқтисодии байналмилалӣ мустақиман вобастагӣ ва алоқамандӣ дорад. Самти асосии муқаррар намудан ва рушди чунин робитаҳо афзоиши ҳаҷми савдои байналмилалӣ мебошад, ки бо амалиёти содиротию воридоти давлатҳо ифода мегардад. Рушди истеъмоли ҷаҳонии маҳсулот ва хизматрасонӣ ва шиддатёбии робитаҳои иқтисодии байналмилалӣ афзоиши анбуҳи молу маҳсулотро ҳам дар сатҳи дохилидавлатӣ ва ҳам дар сатҳи байналмилалӣ муқаррар менамоянд.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки дар муҳорибаи рақибона дар иқтисодиёти байналмилалӣ муваффақият насиби давлатҳои мегардад, ки ба рушди онҳо истифодаи усулҳои логистикӣ боис гардидааст. Нақши логистика дар таъмини рақобатпазирӣ бо муқоисаи индекси рақобатпазирӣ ҷаҳонӣ (The Global Competitiveness Index) ва индекси самаранокии логистика (Logistics Performance Index) тасдиқ карда мешавад. Натиҷаи ин индексҳо дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Чадвали 1 – Қатори давлатҳо дар рейтинги байналмилалӣ вобаста аз ҳолати индекси рақобатпазирии ҷаҳонӣ ва индекси самаранокии логистика дар соли 2017

Давлат	Мавқеи мамлакат дар рейтинг (қатор)	
	Индекси ҷаҳонии рақобатпазирӣ	Индекси логистика
Швейтсария	1	11
Иёлоти Муттаҳидаи Амрико	2	10
Сингапур	3	5
Нидерландия	4	4
Германия	5	1
Гонконг	6	9
Шветсия	7	3
Британияи Кабир	8	8
Япония	9	12
Финляндия	10	15
Норвегия	11	22
Дания	12	17
Зеландияи Нав	13	37
Канада	14	14
Тайван	15	25
Россия	38	85
Қазоқистон	57	77
Тоҷикистон	79	134
Қирғизистон	102	132
Ўзбекистон	н/д	117
Туркманистон	н/д	142

Манбаъ: LPI [Захираи электронӣ] / The World Bank. URL – <https://lpi.worldbank.org>; The Global Competitiveness Report [Захираи электронӣ] / World Economic Forum. URL – <https://www.weforum.org/reports>

Ҳамин тариқ, мамлакатҳои ишғолкунандаи ҷой дар гуруҳи “болоии” рейтинги индекси рақобатпазирии ҷаҳонӣ одатан аз рӯи самаранокии логистика низ мавқеи баландро доро мебошанд. Ин ҳолат аз аҳамияти баланди асосноккунии интиҳоби концепсияи рушди логистика дар мамлакат шаҳодат медиҳад.

Дар чадвали 2 муқоисаи концепсияҳои асосии логистика оварда шудааст.

Чадвали 2 – Муқоисаи меъёри концепсияҳои асосии фаъолияти логистикӣ

Меъёрҳои муқоиса	Логистикаи иттилоотӣ	Логистикаи бозор	Логистикаи ҳамроҳкунанда
Давраи пайдошавӣ ва истифода	Охири солҳои 1960 – ибтидои солҳои 1980-	Ибтидои солҳои 1980 – айни замон	1990 – то ҳозир
Омилҳои асосии ба пайдоиш имконият фароҳамоварда	Рушди воситаҳои иттилоотӣ барномавӣ. Фаҳмиши нақши истеъмолгар дар системаи муносибатҳои иқтисодӣ	Пайдоиши системаҳои логистикӣ корпоративӣ. Фароҳамоварии доира ва микёси фаъолияти ширкатҳо. Диверсификатсияи маҳсулотӣ ва ҷуғрофӣ истеҳсолот ва тақсими маҳсулот	Гузариш ба сатҳи сифатан нави рақобат. Рушди таъмини иттилоотӣ – барномавии логистика. Яқҷоянамоии логистика ва функцияҳои стратегии идоракунии муассиса. Зарурати таъмини робитаи дутарафа байни логистика ва объектҳои муҳити беруна. Ҳамроҳсозии шарикон дар занҷираҳои логистикӣ.

Меъёрҳои муқоиса	Логистикаи иттилоотӣ	Логистикаи бозор	Логистикаи ҳамоҳангкунанда
Ғоя	Ҳалли мушкилоти идоракунии анбуҳи моддии воҳидҳои тичоратӣ (муассиса, ширкат) ва таъсиси таъминоти иттилоотию барномавии амалисозии ҷунин масъала	Ташкили фаъолияти логистикӣ ташкилот, ки имкони баланд кардани сатҳи рақобатпазирии онро фароҳам оварда, дар шароити рақобатнокии баланд дорой бартариятҳо мегардад.	Ҳамоҳангсозӣ на танҳо дар сатҳи дохилии истеҳсолот, балки бо субъектҳои муҳити беруна

Дар тадқиқот қайд гардидааст, ки барои мақсадҳои муносибгардони фаъолияти логистикӣ истифодаи концепсияи ҳамоҳангсозии фаъолияти нақлиётӣ логистикӣ талаб карда мешавад. Ҷунин тасдиқот тавассути як қатор ҳолат ва омилҳо асоснок карда мешавад. Дар шароити имрӯза ба фаъолияти логистикӣ ширкатҳо ҷунин маҷмӯи омилҳои берунаро дохилӣ таъсир мерасонад:

1. Омилҳои дохилӣ, аз ҷумла: зарурияти коҳиш додани хароҷоти нақлиётӣ дар сохтори арзиши аслии маҳсулоти ниҳоии истеъмолкунанда; зарурати баланд бардоштани рақобатнокии маҳсулоти ба истеъмолкунанда пешниҳодшаванда; зарурати баланд бардоштани самаранокии фаъолияти иқтисодии муассиса.

2. Омилҳои беруна: таъсири давлат дар симои ташкилоти назоратӣ ба фаъолияти логистикӣ муассиса; таъсири рақобатӣ дар масъалаҳои идоракунии анбуҳҳои моддӣ ва иттилоотии ширкат; таъсири истеъмолкунандагон ба масъалаҳои муносибгардони идоракунии анбуҳҳои моддӣ ва иттилоотии ширкат; таъсири таҳвилгарон ба масъалаҳои идоракунии анбуҳҳои моддӣ ва иттилоотии ширкат; таъсири технологияҳои инноватсионӣ ба интихоби усулҳои идоракунии фаъолияти логистикӣ ширкат; пайдошавии концепсияҳои нави назариявӣ ва амалию аломатии ташкили фаъолияти нақлиётӣ логистикӣ муассиса.

Трендҳои нави тавсифкунандаи тағйирёбии динамика ва сохтори истеъмол, тарзҳои дарёфти маҳсулоти ниҳой, нигоҳҳои концептуалии илмӣ ва амалии масъалаҳои нақши логистика пайдоиши намудҳои нави фаъолиятро дар доираи концепсияҳои логистикаи ҳамоҳангсозанда муайян менамоянд.

2. Тамоюлҳои тавсифкунандаи самтҳои афзалиятноки инфрасохтори нақлиётӣ логистикӣ дар даврҳои миёна ва дарозмуддат асоснок карда шуд.

Рушди ҳамкориҳои байналмилалии давлатҳо ва баҳамоии иқтисодиёти онҳо баланд бардоштани аҳамияти таъсиси системаҳои нақлиётӣ логистикӣ дар сатҳи байналмилалӣ рақобатпазирро муайян намуд. Мавҷуд будани дархостҳои мувофиқи истеъмолкунандагони ниҳоии СНЛ шартӣ калидии ҳамоҳангардии давлатҳо дар муносибатҳои савдою иқтисодии байналмилалӣ ва амалисозии иқтисодии транзитии онҳо мегардад.

Тағйирёбии сохтори ҷуғрофии анбуҳҳои моддӣ боиси пайдоиши “марказҳои вазнинӣ”-и нав дар системаҳои нақлиётӣ логистикӣ ҷаҳонӣ ва системаҳои минтақавии макрологистикӣ мешавад.

Таҳлили нишондодҳои Бонки Умумиҷаҳонӣ оиди ҳолати содирот ва воридот дар минтақаҳои калонтарини олам (ба сифати объекти таҳлил ҷунин минтақаҳо ба монанди Осиёи Шарқӣ ва минтақаи Уқёнуси Ором, Иттиҳоди Аврупо, Амрикои Ҷанубӣ ва

чазираҳои Карриб, Шарқи Наздик ва Африқои Шимолӣ, Амриқои шимолӣ ва Осиёи Ҷанубӣ интиҳоб карда шуданд) имкон медиҳад, ки дар самти тамоюлҳои баргузоршаванда якҷанд ҳулосаҳои муҳим бароварда шавад:

а) таҳлили қаторҳои динамикии содирот ва воридот вобаста ба минтақаҳои ҷаҳон имкон медиҳад, ки ин минақаҳоро аз рӯи суръати баланди рушди ҳаҷми амалиёти воридотию содиротӣ (пеш аз ҳама давлатҳои минтақаи Осиё ва Шарқи Миёна) ва минтақаҳои суръати рушди нисбатан пасттари муносибатҳои воридотию содиротӣ (давлатҳои Иттиҳоди Аврупо ва Амриқои Шимолӣ) ҷудо намоем.

б) вобаста ба аломати ҷуғрофӣ суръати ғайримувозинавии воридот ва содирот боиси тағйирёбии ҳиссаи ҳоси минтақаҳои ҷаҳон дар анбуҳи маҳсулотии байналмилалӣ мегардад. Нақши калидиро дар ташкилнамоии муносибатҳои байналмилалии ҳаракати анбуҳи маҳсулот давлатҳои Осиёи Шарқӣ ва минтақаи Уқёнуси Ором, Осиёи Ҷанубӣ, Шарқи Наздик ва Африқо мебозанд. Дар навбати худ, ҳиссаи Иттиҳоди Аврупо, Амриқои Шимолӣ ва Ҷанубӣ дар сохтори анбуҳи байналмилалии маҳсулот коҳиш меёбад.

Муқаррар карда шуд, ки дигаргуниҳои зиёд дар сохтори ҳаракати байналмилалии маҳсулот боиси рушди серамали СНЛ, технологияҳои нави хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ барои мақсадҳои баланд бардоштани рақобатпазирии операторони соҳаи нақлиётию логистикӣ ва дарёфти ҳамаи бартариятҳо аз ҳисоби рушди иқтисодиёти давлатҳои мувофиқ мегардад. Новобаста аз ин мушкилоти ташкили самараноки фаъолияти нақлиётию логистикӣ дар давлатҳои минтақаи Осиё (аз ҷумла Осиёи Шарқӣ, Ҷанубӣ, Шимолӣ ва Ғарбӣ), минтақаи Уқёнуси Ором, Шарқи Наздик ва Африқои Ҷанубӣ ҳалли худро дар сатҳи зарурӣ пайдо накардаанд. Аз ин ҳолат қимати индекси самаранокии логистика шаҳодат медиҳад, ки тибқи он танҳо 5 давлати ин минтақаҳо аз рӯи ҷамъбасти баҳогузори дар қатори 20 давлати пешрафта аз рӯи рушди муҳити логистикӣ шомил гардидаанд.²

Таи солҳои охир бозори ҷаҳонии хизматрасониҳои логистикӣ дар сатҳи тағйирёбии фундаменталии таъсиррасонии зиёд ба нақш ва миқёси фаъолияти субъектҳои он ва сохтори муносибатҳои байниҳамдигарии онҳо қарор дорад. Дар ҷадвали 3 тамоюлҳои асосии муайянкунандаи афалиятҳои дарозмуддат ва пешомадҳои рушди СНЛ оварда шудааст.

Баландшавии аҳамияти ҳамлу нақли байналмилалӣ талаботро ба системаҳои логистикӣ, саноати логистикӣ ва бозори ҷаҳонии логистика ҳамчун омилҳои сермаҳсул ва муносибгардонии истеҳсолот дар шароити ноустувори иқтисодиёти ҷаҳонӣ пешниҳод менамояд. Дар чунин шароитҳо афзалияти рушди системаҳои нақлиётию логистикиро пурзӯрнамоии минбаъдаи робитаи дутарафаи сектори истеҳсолӣ ва сектори хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ ташкил менамояд. Дар ин маврид сектори истеҳсолӣ ва сектори хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ таи солҳои охир бо динамика ва тамоюли рушди гуногун тавсиф карда мешаванд. Дар шароитҳои амалкунанда маҳз СНЛ имкони таъмин намудани ҳамкориҳои байни ширкатҳо ва баланд бардоштани самаранокии иқтисодии онро фароҳам меоранд.

² LPI [Захираи электронӣ] / The World Bank. URL – <https://lpi.worldbank.org> (санаи муомилот 12.05.2018 с.); The Global Competitiveness Report [Захираи электронӣ] / World Economic Forum. URL – <https://www.weforum.org/reports> (санаи муомилот 12.05.2018 с.)

Чадвали 3 – Тамоюлҳои асосии муайянкунандаи афзалиятҳои дарозмуддат ва пешомадҳои рушди СНЛ

№	Тамоюл
1	Фарох намудан ва мураккабгардонии роҳҳои тақсимои ашёи хом, мавод ва маҳсулоти тайёр
2	Фарохгардонии шабакаҳои таҳвили ба ҷаҳонишавии иқтисодиёт боисшаванда
3	Истифодаи технологияи “аниқ дар муҳлат”, аз ҷумла таъсир ба талабот ба хизматрасониҳои нақлиётно логистикӣ аз ҳисоби паҳншавии механизмҳои истеҳсоли маҳсулот “аз рӯи фармоиш” ва коҳиш додани захираҳои моддию истеҳсоли
4	Рушди савдои электронӣ, аз ҷумла ба секторҳои “тиҷорат - тиҷорат” (B2B), “тиҷорат - истеъмолкунанда” (B2C) ва “тиҷорат - давлат” (B2G) таъсиррасон
5	Идомаи гузариши истеҳсолот ва ивазкунии амалиёти нақлиётно логистикӣ дар блоки осиеи мамлакат
6	Рушди аутсорсинги логистикӣ
7	Рушди ҳамлу нақли борҳо бо контейнерҳо ва рушди ба он ҳамсафари хизматрасониҳои нақлиётно логистикӣ омехта
8	Зиёдшавии талабот ба нишондиҳандаҳои сифатии логистикаи байналмилалӣ
9	Калонгардонии бозори хизматрасониҳои нақлиётно логистикӣ
10	Тақсимои ғаёлонаи консепсияҳои идоракунии занҷирҳои таҳвилӣ
11	Тақсимои принципҳои «7R»-логистика: маҳсулоти зарурӣ (Right product), шумораи зарурӣ (Right quality), дар теъдоди зарурӣ (Right quantity), бояд дар вақти зарурӣ дастрас карда шавад (Right time), дар ҷои зарурӣ (Right place), ба истеъмолкунандаи зарурӣ (Right customer), бо сатҳи матлуби хароҷот (Right cost)
12	Зиёдшавии нақши миёнаравҳои логистикӣ дар бозори хизматрасониҳои нақлиётно логистикӣ
13	Технологияҳои инноватсионӣ омили калидии бартариятҳои рақобатнокӣ дар ширкатҳои нақлиётно логистикӣ мегарданд.
14	Пурзӯршавии талаботи экологии ҳукумати давлатҳо, ки боиси баланд гардидани талабот ба таъсири системаҳои логистикӣ ба экологияи давлат мегардад
15	Марказҳои нави ҳамоҳангсозии анбухҳои моддӣ ва ғайримоддӣ ба марказҳои нақлиётно логистикӣ табдил меёбанд
16	Рушди бозорҳои ҳамоҳангсозии баланди хизматрасониҳои логистикӣ, аз ҷумла 3PL ва 4PL

3. Услуби таҳлили иқтисодии СНЛ, ки алгоритм ва принципҳои таҳлили иқтисодии системаҳои нақлиётно логистикӣ дар бар мегирад, таҳия карда шуд.

Дар тадқиқот муқаррар карда шуд, ки дар адабиёти илмӣ ду муносибати фаҳмиши мафҳуми “таҳлили иқтисодӣ” мавҷуд аст. Муносибати якум таҳлили иқтисодӣ ҳамчун таҳлили рӯчӣ, фаврӣ ва ояндабинонаи объект бо мақсади таҳияи сиёсати иқтисодӣ муоина карда мешавад. Мақсади баргузори таҳлили иқтисодӣ дар ин ҳолат ошкор намудани мушкилоти нисбатан муҳими ва афзалиятҳои рушди объекти омӯхташаванда, инчунин таҳияи барномаҳои дарозмуддат ва кӯтоҳмуддати ба беҳдошти ҳолат ва баланд бардоштани амалномаи самараноки объект нигаронидашуда мебошад. Муносибати дуюм таҳлили иқтисодӣ ҳамчун яке аз намудҳои таҳлили ифодакунандаи тарзи муқаррар намудани тавсифоти хатогиҳои дар объект тадқиқот ошкоршудаи равандҳои иқтисодӣ дар асоси аломатҳои маҳсуси барои хатогии мушаххас хос муайян карда мешавад.

Таҳлил оиди муайян намудани мафҳуми “таҳлили иқтисодӣ” муқаррар намуд, ки мафҳуми мазкур пеш аз ҳама ғаёлияти таҳлили дорой мушкилоти ба огоҳномаи зухуроти бухронии системаҳои иқтисодӣ нигаронидашуда ё ақсуламали ба ҷунин

зухуротро муайян менамояд. Ташхиси иқтисодиро бояд ҳамчун самти муस्ताқили таҳлили таҳлили иқтисодӣ муаррифӣ намуд, ки хусусиятҳои хоси он имконоти зерин мебошанд:

- тавсифоти комплекси ташхиси иқтисодӣ;
- нигаронида шуда ба ошкор кардани мушкилоти хоси системаҳои иқтисодӣ ва сохторкунонии онҳо;
- ташкилнамои тавсияҳо оиди баргараф намудани мушкилоти дар системаҳои иқтисодӣ ошкоршуда.

Дар тадқиқот пешниҳод карда шуд, ки таҳти мафҳуми ташхиси иқтисодии СНЛ омӯзиши комплексӣ ва ба мушкилот нигаронидашудаи параметрҳои сифатӣ микдории зерсистемаҳои системаи нақлиётию логистикӣ, бо мақсади огоҳсозӣ аз хавфҳо ё хатарҳои рушди он, баргараф намудани мушкилот, инчунин қарорҳои дарозмуддат оиди баланд бардоштани самаранокии амалнамоии системаҳои иқтисодӣ фаҳмида шавад.

Дар тадқиқоти диссертатсионӣ чунин пайдарпайии ташхиси иқтисодии СНЛ пешниҳод карда шудааст, ки таркибдиҳандаи як қисми услуби муаллиф мебошад (ҷадвали 4):

Ҷадвали 4 – Пайдарпайии ташхиси иқтисодии СНЛ

Давра	Номгӯи давра	Муқаррароти давра
1	Омодагӣ	Объект ва предмети тадқиқот (сатҳи СНЛ) Асоснокнамоии мақсадҳо ва вазифаҳои тадқиқот Асоснокнамоии зерсистемаҳои тадқиқотӣ (нақлиётӣ ва логистикӣ) Интихоби усулҳо ва принципҳои тадқиқот Асоснокнамоии заминаҳои иттилоотии тадқиқот Асоснокнамоии давраи тадқиқот Таҳияи барномаҳои ташхиси иқтисодӣ
2	Асосӣ	1. Баҳодиҳии таъсири ҷанбаҳои таърихӣ ташаккули СНЛ ва ҳолати кунунии он. 2. Баҳодиҳии микроомилҳои зерини ҳамчун замина қабулшуда ва ба амалнамоии СНЛ таъсиррасон: - ҷуғрофӣ; табиӣ иқлимӣ; ҳуқуқӣ; институтсионалӣ; ташкилӣ; иқтисодӣ (молиявӣ, бозорӣ, инвеститсионӣ ва ғ.) 3. Таҳлили параметрҳои микдории рушди СНЛ, мавҷудияти дуршавиҳо аз меъёр (дар муқоиса бо системаҳои нақлиётию логистикӣ дигар давлатҳо / минтақаҳо): - ҳаҷми боркашонӣ тавассути намудҳои мухталифи нақлиёт; динамикаи боркашонӣ; сохтори боркашонӣ; ҳаҷми боркашонии байналмилалӣ; ҳаҷми бозори хизматрасониҳои нақлиётӣ; параметрҳои пешниҳоднамудаи операторони бозори хизматрасониҳои логистикӣ (номгӯи хизматрасониҳои логистикӣ, сатҳи нархҳо ва ғ.); баҳодиҳии рақобатпазирии СНЛ дар асоси натиҷаҳои тадқиқоти объективонаи ватанӣ ва байналмилалӣ; сатҳи фарсудаҷавии объектҳои инфрасохтори нақлиётию логистикӣ; дигар параметрҳои микдорӣ вобаста аз вазифаҳои тадқиқот. 4. Таъсири системаи амалкунандаи идоракунии давлатӣ ба рушди СНЛ. 5. Таҳлили мушкилоти ҳолати СНЛ: - мушкилоти барои макродараҷаҳои амалнамоии СНЛ хос; - мушкилоти барои микродараҷаҳои амалнамоии СНЛ хос.
3	Интиҳой	1. Ҷамъбасти натиҷаҳои таҳлили гузаронидашуда. 2. Тасвирати ҳуҷҷаҳои амалан муҳим. 3. Таҳияи тадбирҳо оиди баргарафнамоии мушкилоти ошкоршуда ва баланд бардоштани самаранокии амалнамоии СНЛ.

Дар доираи услуби таҳиягардида ҳамчунин принципҳои зерини ташхиси иқтисодии СНЛ пешниҳод карда шуд:

- *системнокии таъхиси иқтисодӣ*, мутобиқи принципи мазкур системаи нақлиётию логистикӣ ҳамчун маҷмӯи объектҳои байни ҳам алоқаманд ва ҳамкорикунандаи зерсистемаҳои нақлиётӣ ва логистикӣ муаррифӣ карда мешавад, ки фарогири намудҳои асосии нақлиёт, муассисаҳои нақлиётӣ, фаъолияти операторони логистикӣ ва дигар объектҳои инфрасохтори нақлиётию логистикӣ мебошад;

- *принципи комплексноӣ*, тибқи ин принцип таъхиси иқтисодӣ баргузорию тадқиқоти ҳамаи омилҳои ба рушди СҶЛ таъсиррасон: омилҳои берунию дохилӣ, омилҳои микро ва макродараҷагиро талаб менамояд;

- *принципи мақсадноӣ* – таъхиси иқтисодии СҶЛ ба ошкор намудани мушкилоти ба онҳо хос, омилҳои муайянкунандаи ин мушкилот бо мақсади бартарарфии онҳо ва баланд бардоштани самаранокии амалнамоии СҶЛ ниғаронида шудааст;

- *принципи асоснокии илмӣ* - таъхиси иқтисодии СҶЛ аз усулҳои ва тарзҳои аз нуқтаи назари илмӣ асоснокӣ таҳлили комплекси мушкилоти ҳолати унсурҳои ҳамин система замина мегирад;

- *принципи воқеият* – ҳулосаҳое, ки дар рафти амалисозии таъхиси иқтисодӣ ба даст меоянд, тасдиқи худро дар асоси иттилооти миқдорӣ, экспертӣ ё дигар намуди боварибахш тақозо менамоянд;

- *принципи тафриқии таъхиси иқтисодӣ* баҳисобгирии хусусиятҳои зерсистемаҳои нақлиётӣ, секторҳои асосии онҳо ва зерсистемаҳои логистикиро ҳангоми баргузорию таъхиси иқтисодӣ талаб менамоянд.

4. Таъхиси иқтисодии ҳолати системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон имкони сохторкунонии ғуруҳи мушкилоти ба онҳо хосро, ки мукамалсозии механизмҳои идоракунии комплекси нақлиётию логистикиро талаб мекунанд, фароҳам меорад.

Дар тадқиқот таъхиси иқтисодии комплекси ҳолати системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуд. Пеш аз ҳама чунин ҳулосаҳои ба мавқеи ҷуғрофӣ мамлакат дахлдошта бароварда шуданд:

- мамлакат дар мавқеи аз ҷиҳати ҷуғрофӣ муфид ҷойгир шуда, долонҳои нақлиётӣ калонтарини байни ҳам пайвастанандаи ҳам давлатҳои бузурги Осиё, ки иқтидори иқтисодии калондоранд (Чин, Ҳиндустон) ва ҳам давлатҳои дорои иқтидори иқтисодии хурд, вале барои рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти муҳимдошта тавассути он мегузарад;

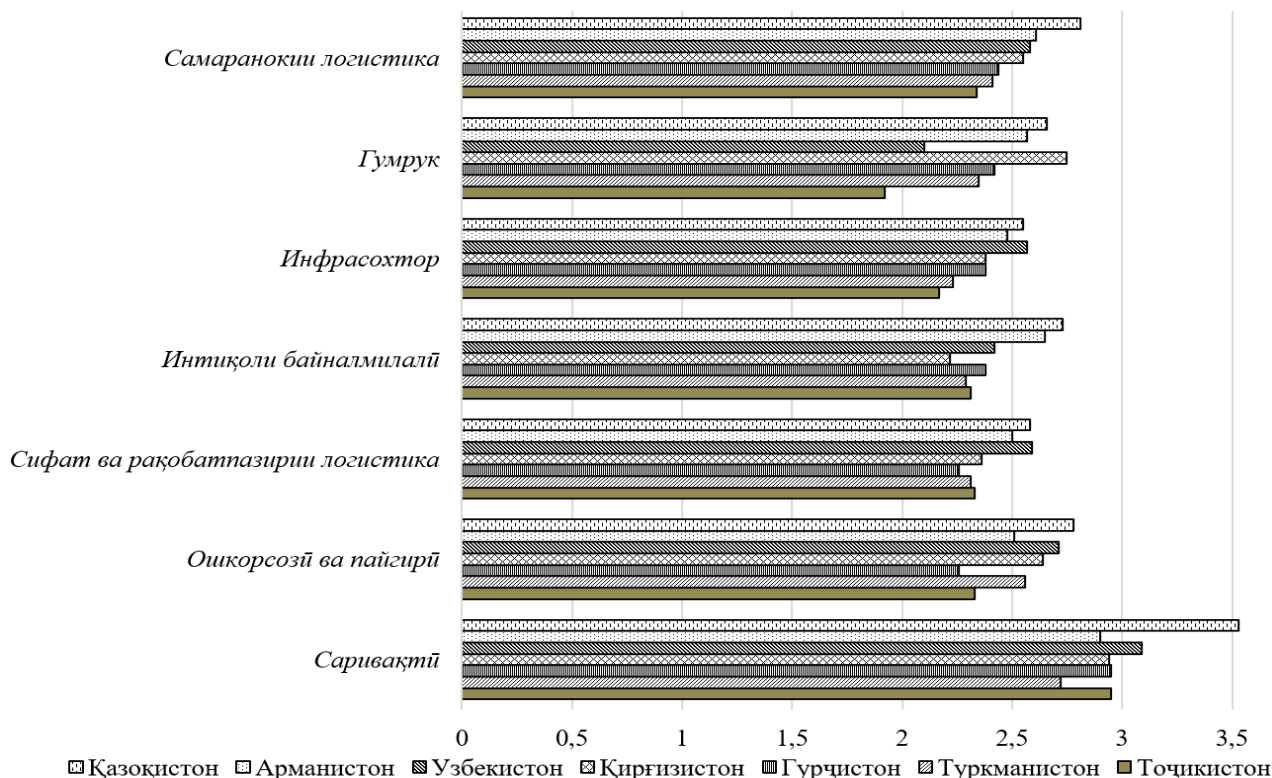
- масоҳати Ҷумҳурии Тоҷикистон 142 ҳазор километри мураббаъро ташкил дода, давлат асосан аз шимол ба ҷануб ва аз шарқ ба ғарб тӯл кашидааст. Ин ҳолат низ ба ташкилнамоии анбӯхи нақлиётию логистикӣ ва минтақавӣ гардонидани объектҳои системаи нақлиётию логистикӣ таъсир мерасонад. Маҳалҳои аҳолинишини Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷиҳати иқтисодӣ фаъол буда, объектҳои зерсистемаи нақлиётӣ ва логистикӣ аз ҳама бештар дар қисматҳои ғарбӣ, шимолу ғарбӣ, ҷанубу ғарбӣ ҷойгир шудааст ва дорои баъзе номутаносибҳои мебошад. Ин ҳолат боиси тавсифоти табиӣ, аз ҷумла таъсиррасонӣ ба механизмҳои худудӣ – иқтисодии маҳалҳои куҳсори мамлакат гардидааст;

- дар баробари ин ҷойгиршавии ҷуғрофӣ давлат аз иқтидори бузурги транзитии он хабар медиҳад, ки метавонад ҳангоми таъсис додани шароитҳои зарурӣ барои рушди СҶЛ қариб дар ҳамаи самтҳои тарзҳои муносиб амалӣ гардад;

- аз хусусиятҳои тавсифии системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар боло оварда шудааст бар меояд, ки дар оянда истифодаи долонҳои нақлиётӣ байналмилалӣ амалкунанда ва дар оянда рушдкунанда ба самаранокии иқтисодии зерсистемаҳои нақлиётӣ ва логистикӣ ва ҳамаи иқтисодиёти миллӣ таъсири зиёд мерасонад.

Муқаррар карда шуд, ки самтҳои асосии истифодаи иқтидори транзитӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи иқтидорҳои фардӣ нигоҳдорӣ ва логистикаи борҳо

мегардад. Бояд қайд намуд, ки ҳолати хизматрасониҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз дигар давлатҳои узви ИДМ қафо монда, нишондоди ин давлатҳо ба сифати муқоисакунандаи таркибдиҳандагони рақобатнокӣ дар бозори хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ истифода мегардад (расми 1).

Расми 1. Натиҷаҳои пурсиши ширкаткунандагони фаъолияти иқтисодии берунӣ оиди самаранокии унсурҳои алоҳидаи системаҳои логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қиёс бо дигар давлатҳои узви ИДМ дар соли 2018

Манбаъ: дар асоси нишондодҳои тадқиқотию LPI-Index таҳия карда шудааст. [Захираи электронӣ] / URL - <https://lpi.worldbank.org>

Нишондиҳандаҳои самаранокии логистика дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳамин нишондиҳандаҳои давлатҳои муқоисашаванда қафо мемонанд. Ин ҳолат махсусан дар чунин таркибдиҳандагони ташкили самараноки логистика чун таъмини дастрасии саривақтии борҳо, таъмини шароитҳои техникӣ барои дарёфт ва мушоҳидаи борҳо, амалинамоии боркашонӣҳои байналмилалӣ, таъмини инфрасохторӣ ва маъмурии гумрукӣ бештар ба назар мерасад.

Аз таҳлили нишондиҳандаҳои самаранокии логистика барои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар динамикаи он метавон тамоюлҳои мусбати дар зиёдшавии қимати холии ҳамаи нишондиҳандаҳо аёншавандаро ҷудо намуд. Бо вучуди ин дар баҳодихии экспертон – иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии берунӣ дар фаъолияти маъмурии гумрукӣ тағйироти назаррас мушоҳида намешавад – нишондиҳандаи мазкур дар давраи таҳлилшаванда танҳо 0,7% зиёд шудааст. Агар аз рӯи баҳодихии умумӣ логистикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2018 мавқеи 134 ишғол намояд, онгоҳ аз рӯи нишондиҳандаи фардии самаранокии ташкили маъмурии гумрукӣ аз 160 давлати ширкаткунанда ҷойи 150-умро соҳиб аст. Ҳамин тариқ, новобаста аз беҳшавии баҳодихии холии экспертон дар мавқеи ҷойгиршавии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи баргузории тадқиқот дигаргуниҳои назаррас мушоҳида карда намешавад. Дар тавраи тадқиқӣ аз рӯи қимати индекси интегралӣ самаранокии логистикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон натавонист ба қатори

садгонаи давлатҳои иштироккунанда ворид гардад – аз ҳама нишондиҳандаи баланд мавқеи 114-ум мебошад, ки мамлакат дар соли 2014 ишғол менамояд.

Ҳамаи маҷмуи мушкилоти рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистонро метавон ба ду гуруҳ ҷудо намуд:

1. Мушкилоти тавсифкунандаи амалнамоии макродараҷаи системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон:

- ба вазифаҳои стратегии муосири ба давлати транзитӣ табдил додани мамалакат дар намуди тақсимои объектҳои инфрасохтори нақлиётӣ дар ҳудуди мамлакат мувофиқат накардани таркиби объектҳои инфрасохтори нақлиётӣ;

- сохти мураккаби ҳудуди мамлакат, ки қисмати зиёди онро маҳалҳои куҳсор (93,0%) ташкил дода, ҳиссаи заминҳои қорам танҳо ба 7% баробар аст;

- сармоягузориҳои нисбатан баланд дар самти ҳалли мушкилоти СНЛ вобаста аз махсусияти рельефи маҳали Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- сохтори бучаи давлатӣ ва хароҷоти нисбатан паст барои рушди комплекси нақлиётӣ, таъсис ва мутахаррикии объектҳои инфрасохтори логистикӣ;

- суръати нокифояи сармоягузорӣ дар фондҳои асосии соҳаи нақлиёт ҳангоми рушди СНЛ ба фарсудаҳои баланди чунин фондҳо ва рақобатпазирии пастии онҳо дар сатҳи байнидавлатӣ боис мегардад.

2. Мушкилоти дар амалнамоии макродараҷаи системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон пайдошаванда:

- нокифоягии воситаҳои нақлиёти замонавӣ;

- тақсимои нокифояи технологияҳои пешрафтаи иттилоотию коммуникатсионӣ дар соҳаи нақлиёт;

- норасоии объектҳои инфрасохтори логистикӣ: иншооти нигоҳдори ташкилшуда, марказҳои логистикӣ ва терминалҳо, таҷҳизоти боркунию борфарорӣ;

- рушди нокифояи қарздиҳӣ ва лизинг ва ғайра.

5. Муқаррароти концептуалии рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин модели рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шуд.

Яке аз самтҳои асосии ислоҳоти комплекси нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳияи муқаррароти концептуалии рушди он мегардад.

Амалисозии пешниҳодҳои имкондиҳандаи ба шакли муайян даровардани комплекси нақлиётию логистикии мақсадноки Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дорои хосиятҳои системноӣ мебошад, имконият фароҳам меорад, ки як қатор самараҳои иқтисодӣ ба даст оварда шавад (расми 2).

Расми 2. Самараи рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар шароити кунунӣ зарурияти қабули Концепсияи рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миён меояд. Стратегия ва барномаҳои дарозмуддати имрӯз амалкунанда аз нуктаи назари рушди СНЛ тавсифоти нопурра дошта, дар ташкилнамоии комплекси нақлиётию логистикии рақобатпазир, сершоха ва фарогирандаи ҳамаи минтақаҳо талаботи мамлакатро қонеъ намуда наметавонад.

Концепсияи рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва унсурҳои онҳо дар сатҳи зиёд муқаррароти моделҳои ташкилкунӣ ва рушди комплекси нақлиётию логистикии мамлакатро муайян менамоянд. Ба ҳайати унсурҳои Концепсияи рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамроҳ намудани инҳо пешниҳод карда мешавад:

1) Ташкилнамоии мақсаднок ва рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла мақсадҳои концептуалӣ ва вазифаҳои амаланамоии СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон.

2) Системаи принципҳои ташкилнамоӣ ва рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон.

3) Сарчашмаҳои маблағгузорию рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

4) Субъектҳои ҷавобгар ба рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

5) Феҳристи объектҳои идоракунандаи таъсир ба рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

6) Модели рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

7) Афзалиятҳои стратегии рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

8) Системаи нишондиҳандаҳои баҳодихии Концепсия ташкилкунӣ ва рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

9) Сохтори муваққати амалисозии Концепсия.

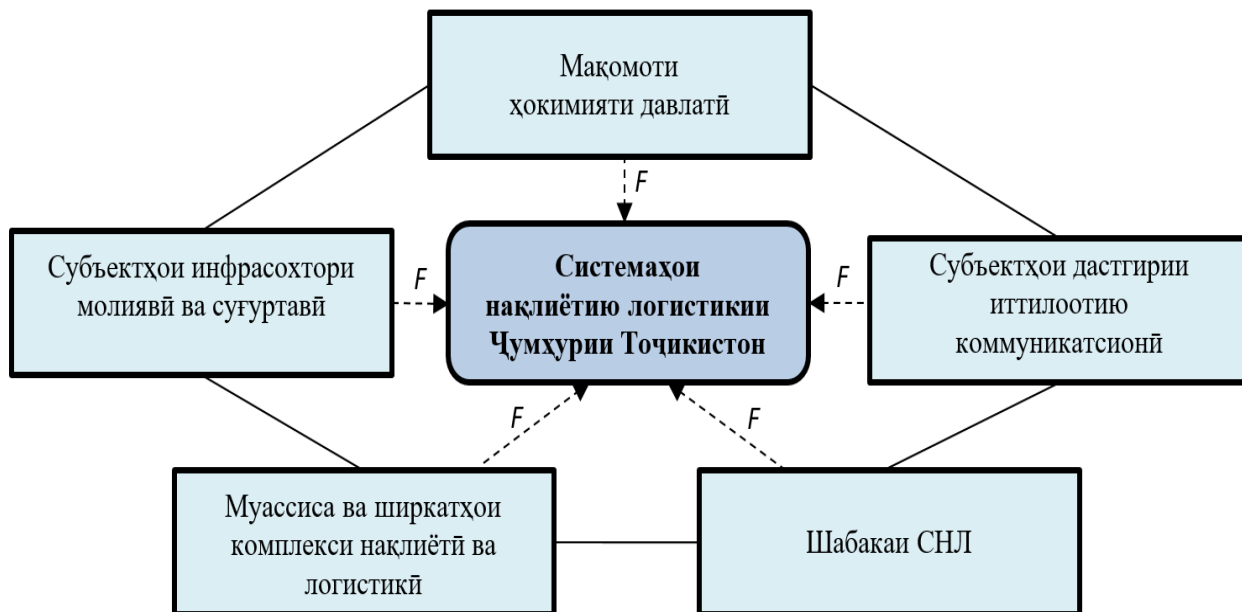
Дар ҷадвали 5 муқаррароти унсурҳои пешниҳодшудаи Концепсияи рушди системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда шудааст.

Ҷадвали 5 – Муқаррароти унсурҳои концептуаликунонии СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон

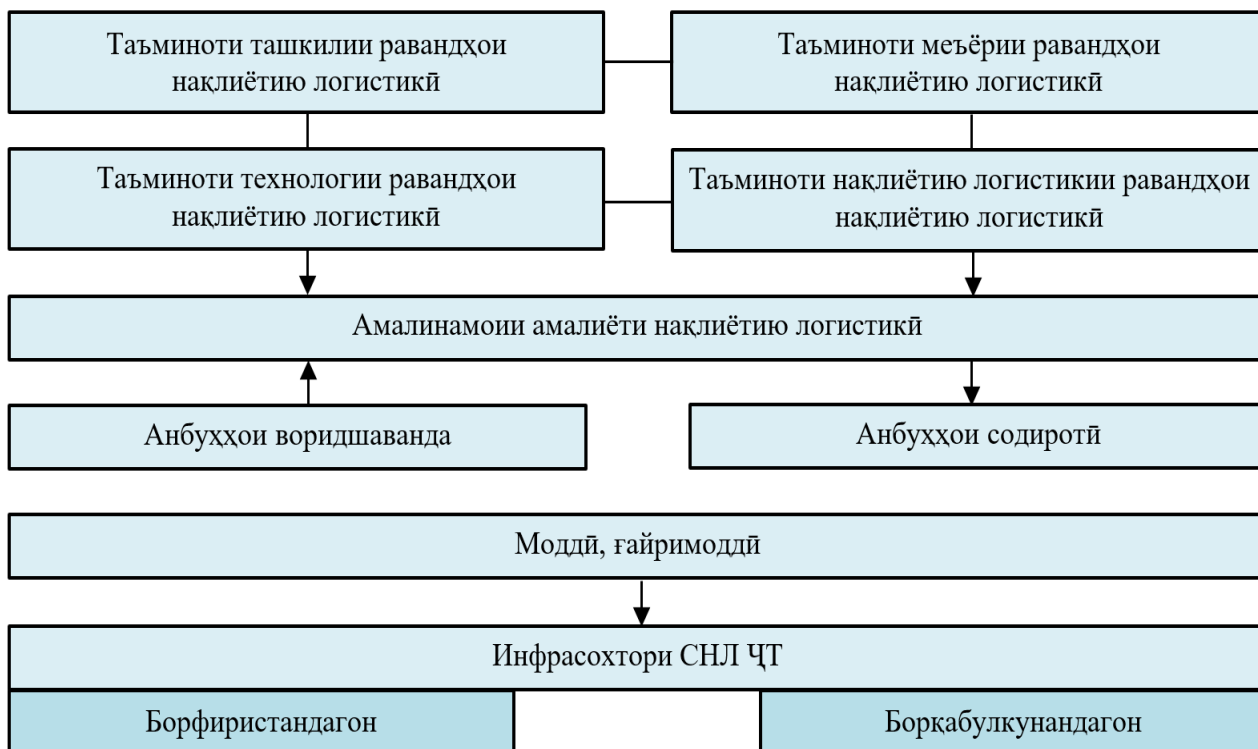
№	Унсур	Тавсифоти умумӣ ва муқаррароти унсур
1	Мақсадҳои концептуалӣ ва вазифаҳои рушди СНЛ ҶТ	<p>Мақсади ташкилнамоӣ ва рушди СНЛ ҶТ – ин таъсиси комплекси нақлиётию логистикии аз ҷиҳати иқтисодӣ самаранок, рақобатпазир ва аз ҷиҳати технологӣ рушдёр дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Вазифаҳои ташкилнамоӣ ва рушди СНЛ ҶТ инҳоянд:</p> <p>1. Навкунии объектҳои мавҷудбудаи инфрасохтори нақлиётию логистикӣ ва таъсиси объектҳои нави таъминкунандаи бартарияти инфрасохтори нақлиётию логистикӣ.</p> <p>2. Баланд бардоштани сатҳи технологиякунӣ ва инноватсионии объектҳои комплекси нақлиётию логистикӣ.</p> <p>3. таъсиси шароитҳо барои рушди моделҳои пешқадами хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ (3PL, 4PL, 5PL).</p> <p>4. Таъсиси фазои ягонаи иттилоотӣ ба ширкаткунандагони системаҳои нақлиётию логистикии ҶТ.</p> <p>5. Интиҳоби муқаррароти моделҳои рушди СНЛ ҶТ.</p> <p>6. Ҷалбнамоии ҳаҷми кофии маблағгузорию бидуни бучаи рушди СНЛ ҶТ</p> <p>7. Ҳалли мушкилоти таъминоти ташкилӣ, институтсионалӣ, ҳуқуқӣ ва технологияи комплекси нақлиётию логистикии ҶТ</p> <p>8. Ҷоринамоии механизмҳои маҳсулноки ҳамкорихоӣ байни давлат ва сектори хусусӣ дар амалинамоии лоиҳаҳои комплекси нақлиётию логистикӣ.</p>

№	Унсур	Тавсифоти умумӣ ва муқаррароти унсур
2	Системаи принципҳои ташкилнамоӣ ва рушди СНЛ ҶТ	Асосноккунии иқтисодии қарорҳои нисбат ба СНЛ қабулшуда ва амалигардида. Рушди кластери комплекси нақлиётию логистикӣ. Кушодагии комплекси нақлиётию логистикӣ. Технологӣ (инноватсионӣ) будани объектҳои комплекси нақлиётию логистикӣ. Рақобатпазирии объектҳои комплекси нақлиётию логистикӣ. Асосноккунии субъектӣ – функционалии сохтори идоракунии рушди СНЛ ҶТ.
3	Сарчашмаҳои маблағгузорию рушди СНЛ ҶТ	1. Воситаҳои бучаи давлатӣ: - бучаи Ҷумҳурии Тоҷикистон; бучаи воҳидҳои маъмурӣ – ҳудудии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2. Воситаҳои шарикони хусусӣ (дар доираи механизмҳои шарикони давлатӣ - хусусӣ): - воситаҳои сармоягузорию хусусии Ҷумҳурии Тоҷикистон; воситаҳои сармоягузорию хусусии хориҷӣ.
4	Субъектҳои барои рушди СНЛ ҶТ ҷавобгар	1. Мақомоти муваққатии байниидоравии муттаҳидкунандаи ташкили ҳокимияти давлатӣ ва намояндагони сектори хусусӣ, ки барои таъсиси объектҳои СНЛ ва ҷоринамоии механизмҳои идоракунии онҳо ҷавобгар.
5	Номгуи объектҳои идоракунандаи таъсир ба рушди СНЛ ҶТ	1. Марказҳои нақлиётию логистикӣ. 2. Комплекси анборӣ. 3. Объектҳои инфрасохтори нақлиётӣ аз рӯи намуди нақлиёт. 4. Системаи иттилоотии идоракунии комплекси нақлиётию логистикӣ. 5. Объектҳои таъминкунандаи инфрасохтори комплекси нақлиётию логистикӣ.
6	Моделҳои рушди СНЛ ҶТ	1. Модели ҳамкориҳои субъектҳои системаи нақлиётию логистикӣ. 2. Модели муқарраротию рушди СНЛ ҶТ. 3. Бизнес – модели рушди объектҳои инфрасохтори нақлиётию логистикӣ СНЛ ҶТ (махсусан марказҳои нақлиётию логистикӣ бузурги аҳамияти минтақавидошта).
7	Афзалиятҳои стратегии рушди СНЛ ҶТ	1. Рушди системаҳои таъмини миёнаравии ташкилнамоии системаҳои нақлиётию логистикӣ ҶТ. 2. Рушди объектҳои зерсистемаи нақлиётӣ амалнамоии СНЛ ҶТ, аз ҷумла навкунии объектҳои шабакаи нақлиётӣ, ҷудо намудани захираҳои имтиёзӣ барои рушди ширкатҳои нақлиётӣ хусусӣ. 3. Рушди зерсистемаҳои анбории СНЛ ҶТ. 4. Рушди зерсистемаҳои таъминоти иттилоотӣ коммуникатсионии СНЛ ҶТ. 5. Рушди зерсистемаҳои таъмини молиявӣ ва суғуртаи рушди СНЛ ҶТ. 6. Рушди зерсистемаи ҳамроҳкунии таъминоти ҳуҷҷатии хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ (гумрукӣ, консалтингӣ). 7. Рушди зерсистемаҳои таъминоти маркетингии ташкилнамоии марказҳои нақлиётию логистикӣ ҶТ. 8. Ташкилнамоии заминаи меъёрию ҳуқуқии амалнамоии СНЛ ҶТ.
8	Системаи нишондиҳандаҳои баҳодихии амалисозии Консепсияи ташкилнамоӣ ва рушди СНЛ ҶТ	Нишондиҳандаҳои самаранокии иқтисодӣ: - нишондиҳандаҳои самаранокии тичоратӣ; нишондиҳандаҳои самаранокии бучавӣ; нишондиҳандаҳои самаранокии бозорӣ. Нишондиҳандаҳои самаранокии ва сифати ҳамлу нақли борҳо Нишондиҳандаҳои самаранокии хизматрасониҳои логистикӣ.
9	Сохтори муваққатии амалисозии Консепсия	Аз соли 2020 то соли 2023 – давраи аввали амалисозии Консепсия ва ҷоринамоии моделҳо. Аз соли 2023 то соли 2026 – давраи дуюми амалисозии Консепсия ва ҷоринамоии моделҳо.

Дар тадқиқоти диссертационӣ модели ҳамкориҳои субъектии системаҳои нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон (расми 3), инчунин модели муқаррароти рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҷадвали 5) пешниҳод карда шудааст.

Расми 3. Модели ҳамкориҳои субъектии СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон (F – вазифаҳои субъект)

Расми 4. Модели муқаррароти рушди СНЛ Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар доираи пешниҳодҳои таҳиягардида муқаррароти самтҳои асосии модели рушди СНЛ ҶТ пешниҳод карда шуд (ҷадвали 6).

**Ҷадвали 6 – Муқаррароти самтҳои асосии модели рушди СҶЛ
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

№	Самт	Муқаррарот
1	Ташкилӣ	<p>1. Ҷоринамоии системаи танзимгарии ҳамлу нақли нақлиётӣ аз рӯи амалиёти асосии нақлиётно логистикӣ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - муоинаи тичоратии бори интиқолашаванда; санҷиши воситаҳои нақлиёт; ба дигар суроға фиристодани бор; ба дигар ҷой бурдани бор. <p>2. Ташкилнамоии заминаи ҳуқуқии амалномаии СҶЛ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - меъёрҳои боркунӣ ва борфарорӣи воситаҳои нақлиёт; тафриқакунии меъёрҳо барои намудҳои гуногуни бор: тӯдагӣ, резанда, моеъ, борҳои ҷангал. <p>3. Тадбирҳои омодагӣ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - таҳия ва тасдиқи ҳуҷҷатҳои ҳамлу нақл; тамғагузории борҳо; амалиёти боркунию борфарорӣ; муқаррар намудани муҳлати расонидани бор; ташкилнамоии бор дар пакети нақлиётӣ.
2	Иқтисодӣ	<p>1. Таҳияи асосноккунии техникаи иқтисодии ҷоринамоии шабакаи марказҳои нақлиётно логистикӣ.</p> <p>2. Баҳодиҳии таркибдиҳандагони логистикӣ хароҷоти иштирокчиёни СҶЛ.</p> <p>3. Таҳлил ва пешгӯии самаранокии ҳамлу нақли борҳо.</p> <p>4. Муносибгардонии хароҷоти амалиёти нақлиётӣ</p>
3	Технологӣ	<p>1. Муайян намудани сохтори муносиби унсурҳои марказҳои нақлиётно логистикӣ: зерсистемаҳои идорашаванда; объектҳои зерсистемаи идоракунанда.</p> <p>2. Рушди объектҳои инфрасохтори технологияи МҶЛ ҶТ</p>
4	Нақлиётно логистикӣ	<p>1. Интиқоби хатсайрҳои муносиби интиқоли борҳо: системаи расонидани бор;</p> <ul style="list-style-type: none"> - вобастакунии муносиби тарзҳои интиқол; интиқоби ҳайати ширкаткунандагони раванди интиқол. <p>2. Интиқоби вариантҳои самаранокии ҳаракати анбуҳи моддӣ.</p> <p>3. Такмили истифодаи воситаҳои нақлиёт ва иқтидори борбардорӣи онҳо.</p> <p>4. Такмили интиқоли борҳо</p>
5	Иттилоотӣ	<p>1. Таъсиси фазои ягонаи иттилоотии комплекси нақлиётно логистикӣи ҶТ.</p> <p>2. Пешниҳоди дастрасии гуруҳҳои калидии иштирокчиёни СҶЛ дар фазои ягонаи иттилоотӣ.</p> <p>3. Ҷоринамоии системаҳои зеҳнии идоракунии комплекси нақлиётно логистикӣ.</p>
6	Хизматгузорӣ	<p>1. Ҷоринамоии феҳристи фароҳи системаи хизматрасониҳои иқтисодии ба иштирокчиёни дохилию берунӣ расонидашаванда.</p> <p>2. Муайян намудани феҳристи миёнаравони логистикӣ дар асоси меъёрҳои интиқобшудаи самаранокӣ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - хароҷот; эътимодият; вақти расонидани бор; ҳифзи бор. <p>3. Ҷоринамоии хизматгузорӣ аз рӯи назорати борҳо.</p> <p>4. Аз рӯи дархост пешниҳод намудани нишондодҳо оиди ширкатҳои нақлиётно логистикӣ.</p> <p>5. Дарёфти бастаи пурраи ҳуҷҷатҳои гумрукӣ.</p> <p>6. Амалиёти хизматгузорӣ бо борҳо:</p> <ul style="list-style-type: none"> - нигоҳдорӣ; анборкунӣ; ба навъҳо ҷудокунии; бастабандӣ.

6. Муносибати кластери ташкилнамоии системаҳои нақлиётно логистикӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар доираи он алгоритми ташкилнамоии кластерҳо пешниҳод шудааст, инчунин асосноккунии самарани иқтисодии амалисозии муносибати кластерӣ дар рушди системаҳои нақлиётно логистикӣи Тоҷикистон пешниҳод карда шуд.

Дар тадқиқот қайд карда шуд, ки дар шароити муосир амалисозии иқтисодии транзитии Ҷумҳурии Тоҷикистон андешидани тадбирҳоро на танҳо нисбат ба талаботи дохилӣ, балки ба истеъмолкунандагони берунии хизматрасонҳои нақлиётию логистикӣ тақозо менамояд. Таъсис додани кластерҳои нақлиётию логистикӣ шароити ҳамоҳангшавии СНЛ ҚТ бо Системаи нақлиётию логистикӣ осебӣ мегардад. Илова бар ин, кластерҳои нақлиётию логистикӣ имкон медиҳанд, ки ҳаракати озода маҳсулот ва нақлиёт тариқи долонҳои тасдиқшудаи транзитии байналмилалӣ таъмин карда шавад. Ҳамчунин ба сифати бартариҳо метавон қабули сиёсати ягонаи нархномавиرو мутобиқ ба стандартҳои байналмилалии хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ қабул намуд. Таъсис додани кластерҳои нақлиётию логистикӣ ҳамчунин ба қабули таҷрибаи объектҳои пешрафтаи хориҷии СНЛ имкон фароҳам оварда, дар оянда барои баланд гардидани рақобатпазирии системаҳои нақлиётию логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон самарай хуб хоҳад дод.

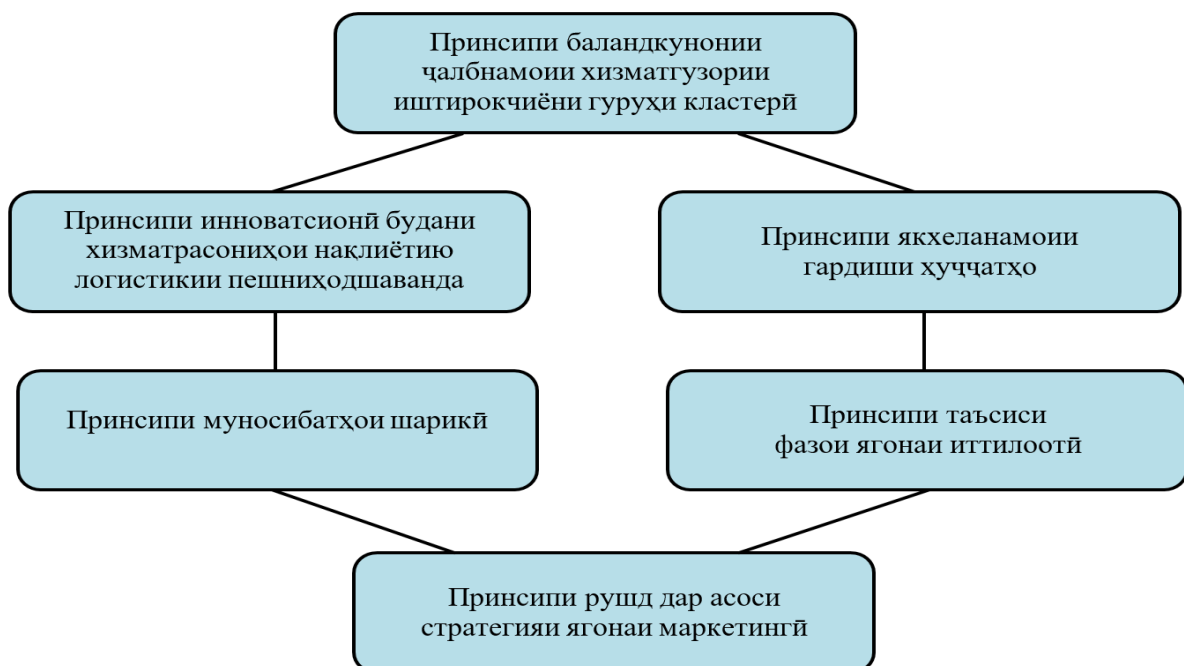
Амалисозии муносибати кластерӣ имкони ба даст овардани як қатор самараҳоро медиҳад (ҷадвали 7).

Ҷадвали 7 – Самараи ҷоринамоии муносибати кластерӣ дар комплекси нақлиётию логистикӣ

№	Гуруҳи самараҳо	Ошкоршавии самараҳо
1	Барои иштирокчиёни кластери нақлиётию логистикӣ	<ul style="list-style-type: none"> • зиёдшавии ҳаҷми хизматрасониҳои нақлиётӣ; • рушди ҳаҷми хизматрасониҳои логистикӣ; • рушди хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ ва намудҳои онҳо; • баланд бардоштани инноватсионӣ будани хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ иҷрошаванда; • коҳишёбии арзиши аслии хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ, ки аз ҳисоби миқёси фаъолият имконпазир аст; • самаранокии тақсмоти таваккалҳо байни иштирокчиёни гуруҳи кластерӣ; • баланд бардоштани таҳассуси кормандони ширкатҳои дар асоси системаҳо дар кластер иштироккунанда; • дарёфти дастгирии мунтазами моддӣ ва молиявӣ иштирокчиёни кластери нақлиётию логистикӣ; • дарёфти бартариҳои иқтисодӣ ҳангоми ба даст овардани захираҳои моддӣ; • баланд бардоштани сатҳи мутобиқшавӣ ба бозори хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ, аз ҷумла дар самти байналмилалӣ; • баланд бардоштани рақобатпазирии муассисаҳои кластерӣ
2	Барои иқтисодиёти минтақа	<ul style="list-style-type: none"> • рушди маблағворидшавиҳо аз ҳисоби андоз аз фаъолияти муассисаҳои нақлиётӣ ва логистикӣ • рушди маблағворидшавиҳо аз ҳисоби андоз аз фаъолияти ширкатҳои таъминкунанда; • баланд бардоштани ҷалбнамоии сармоя барои объектҳои инфрасохториҳои комплекси нақлиётию логистикӣ; • баланд бардоштани шуғли аҳоли аз ҳисоби муассисаҳои нақлиётию логистикӣ ва ширкатҳои таъминкунанда дар кластер ширкаткунанда; • ташкилнамоии системаи инноватсионии минтақа, ки ба эҳтиёҷоти комплекси нақлиётию логистикӣ асос ёфтааст; • баланд бардоштани фаъолияти инноватсионӣ дар иқтисодиёти минтақавӣ; • пайдошавии манбаъҳои нави рушди иқтисодиёти минтақавӣ.

№	Гуруҳи самараҳо	Ошкоршавии самараҳо
3	Барои гуруҳи кластерӣ ҳамчун сохтори муҳими комплекси соҳавӣ	<ul style="list-style-type: none"> • таъмини динамикаи инноватсионии мусбат ва функцияҳои асосии раванди инноватсионӣ • ташкилнамоии комплекси “мақсаднок”-и хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ барои истеъмолкунандагони дохилӣ ва хориҷӣ; • иҷрои самараноки вазифаи илмӣ кластер аз ҳисоби амалисозии тадқиқоти фундаменталӣ ва амалӣ; • амалисозии вазифаҳои технологияи кластер, аз ҷумла таҳияи лоиҳаҳо, корҳои тадқиқотӣ, корҳои таҷрибавӣ, хизматрасониҳои инноватсионии нақлиётию логистикӣ; • амалисозии вазифаҳои иқтисодии кластер, аз ҷумла маркетингӣ ва хизматгузорӣ

Ташкилнамоии кластерҳои нақлиётию логистикӣ аз принципҳои зерини дар тадқиқот пешниҳодшуда замина мегирад (расми 5).

Расми 5. Принципҳои таъсиси кластери нақлиётию логистикӣ

Давраҳои ташкилнамоии кластери нақлиётию логистикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷудо карда шуданд (ҷадвали 8)

Ҷадвали 8 – Давраҳои ташкилнамоии кластерҳои нақлиётию логистикӣ

Давра	Номгӯи давра	Муқаррароти тадбирҳо
1	Асосноккунии ғояҳои рушди кластерӣ дар сатҳи давлатӣ	Қабули заминаи ҳуқуқии амалнамоии гуруҳҳои кластерӣ дар комплекси нақлиётию логистикӣ. Асосноккунӣ ва ҷудокунии захираҳо барои рушди ташаббусҳои кластерӣ.
2	Интиҳоби локатсияҳо барои таъсиси кластерҳои нақлиётию логистикӣ	Таҳлили тақсмоти мавҷудбудаи ҳудудии комплекси нақлиётию логистикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Баҳодиҳии пешомадҳои таъсиси кластерҳо дар гуруҳи интиҳобшудаи минтақаҳо. Пешгӯии нишондиҳандаҳои миқдорӣ рушди кластерҳо дар минтақаҳо. Пешгӯии самаравӣ таъсиси кластерҳо.

Давра	Номгӯи давра	Муқаррароти тадбирҳо
3	Баҳодиҳии ташаббусҳои кластерӣ	Дарёфти ташаббусҳои кластерӣ аз иштирокчиёни комплекси нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Омузиши ташаббусҳои кластерӣ. Интихоби муассисаҳое, ки иқтидоран метавонанд ба ҳайати гуруҳи кластерӣ ҳамроҳ карда шаванд.
4	Ташкилнамоии сохтори ташкилии кластери нақлиётию логистикӣ	Интихоби намуди сохтори ташкилии кластер. Интихоби ҳайати иштирокчиёни системаи мутобиқати рушди кластери нақлиётию логистикӣ. Муайян намудани иштирокчиёни асосии кластери нақлиётию логистикӣ: 1. Муассисаҳои таркибдиҳандаи ядроии кластер: - ширкатҳои нақлиётӣ; ташкилоти логистикӣ; марказҳои нақлиётию логистикӣ; анборҳо; терминалҳо. 2. Муассисаҳои ҳамроҳикунанда: - сармоягузoron; мизочон; ширкатҳои роҳию сохтмонӣ; таҳвилгарон; муассисаҳои алоқа; муассисаҳои хизматрасонии техникӣ; муассисаҳои консалтингӣ (ҳуқуқӣ, маркетингӣ, кадрӣ); муассисаҳои таълимӣ; муассисаҳои илмӣ; ширкатҳои молиявӣ ва суғуртакунӣ.
5	Ташкилнамоии системаи идоракунии кластерҳо	Ташкилнамоии асосҳои ташкилии системаи идоракунии кластерҳо Ташкилнамоии зерсистемаҳои иттилоотии идоракунии кластерҳо
6	Бакордарории сохтори кластерӣ	Қабули санадҳои меъёрии зарурӣ барои амалнамоии иштирокчиёни кластер дар лаҳзаи муайян ва шароитҳои мусоиди дугарафа
7	Баҳодиҳии самаранокии амалнамоии кластер	Таҳияи нишондиҳандаҳои самаранокии кластери нақлиётию логистикӣ Ҷамъоварӣ ва мониторинги маълумот оиди самаранокии кластери нақлиётию логистикӣ Баҳодиҳии самаранокии кластери нақлиётию логистикӣ.

Ҳамчунин чунин тартиби ташкилнамоии кластери нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шуд (ҷадвали 9).

Ҷадвали 9 – Тартиби ташкилнамоии кластери нақлиётию логистикии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Давра	Номгӯӣ	Муқаррароти давра
1	Баҳодиҳии мақсаднокӣ ва пешомади таъсиси кластери нақлиётию логистикӣ	1. Баргузории тадқиқоти маркетингии пешомади таъсиси маҳсулоти нақлиётию логистикии миллӣ ва минтақавӣ: - тадқиқоти вазъи бозор; тадқиқоти бартариятҳои рақобатнокии маҳсулоти нақлиётию логистикии миллӣ ва минтақавӣ; - тадқиқоти рақобатнокӣ дар бозорҳои дохилӣ ва байналмилалӣ хизматрасониҳои нақлиётию логистикӣ; - тадқиқоти пешомади ҷалбнамоии муассисаҳо ба фаъолияти кластери нақлиётию логистикӣ. 2. Баҳодиҳии ҳолати соҳибкорҳои минтақавӣ дар соҳаи нақлиётию логистикӣ: - баҳодиҳии илмӣ – техникӣ сатҳ ва рақобатпазирии гуруҳи комплекси нақлиётию логистикӣ; таҳлили вазъи бозоре, ки дар он муассисаҳои комплекси нақлиётию логистикӣ фаъолияти худро ба роҳ мемонанд; баҳодиҳии тарафҳои қавӣ ва заиф,

		хатарҳо ва имкониятҳои рушди бозор; баҳодиҳии таъсири омилҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва технологӣ ба рушди муассисаҳои комплекс. 3. Баҳодиҳии иқтидори кластерикунонӣ: - баҳодиҳии иқтидори содиротии маҳсулоти нақлиётӣ логистикӣ Тоҷикистон; баҳодиҳии имкониятҳои баромадан ба бозори байналмилалӣ; баҳодиҳии сатҳи ягонагии ҳудудии соҳибкорӣ; баҳодиҳии сатҳи ягонагии истиёсоли соҳибкорӣ.
2	Таҳияи заминаи меъёри рушди кластери нақлиётӣ логистикӣ	1. Қабули санадҳои меъёрӣ дар соҳаи танзими муносибатҳо дар соҳаи нақлиётӣ логистикӣ; 2. Рушди заминаи ҳуқуқии ҷалбнамоии сармояҳо ба комплекси нақлиётӣ логистикӣ. 3. Рушди заминаи меъёри амалинамоии ҳамлу накл.
3	Муайян намудани сохтори мутобикати кластер	Интиҳоби таркибдихандаи сохтори мақомоти ҳокимияти давлатии амаликунандаи мутобикати рушди сохтори кластерӣ.
4	Баҳодиҳии ташаббуси кластери сектори хусусӣ	Ташкили қабули ташаббусҳои хусусии кластерӣ дар асоси озмун. Интиҳоби лоиҳаҳои нисбатан муҳим ва ояндадори кластерӣ дар асоси манфиатҳои давлат дар сатҳи марказӣ ва минтақавӣ
5	Муайян намудани ядроӣ кластер	Муайян намудани кластерҳои нақлиётӣ логистикӣ ҳудудӣ. Интиҳоби ядроӣ заминавии кластерҳои нақлиётӣ логистикӣ. Муайян намудани оператори кластерӣ Муайян намудани сохтори шӯрои мутобикати кластери нақлиётӣ логистикӣ.
6	Интиҳоби механизми рушди кластерӣ	Муайян намудани принципҳои фардии шарикӣ давлатӣ – хусусӣ дар соҳаи нақлиётӣ логистикӣ. Муқаррар намудани имтиёзҳо барои шарикони хусусӣ. Муқаррар намудани дигар шароитҳои шарикӣ давлатӣ – хусусӣ
7	Ташкилнамоии системаи назорати самараноки амалисозии муносибати кластерӣ дар комплекси нақлиётӣ логистикӣ	Интиҳоби нишондихандаҳои рушди кластерӣ дар комплекси нақлиётӣ логистикӣ. Ташкилнамоии зерсистемаҳои иттилоотии ҷамъовари нишондихандаҳо. Мониторинги нишондихандаҳои самараноки рушди кластер

Ҳамин тариқ, ҷоринамоии муносибати кластерӣ дар системаи нақлиётӣ логистикӣ Тоҷикистон имкони дарёфти чунин самараҳои медиҳад:

- амалӣ сохтани иқтидори транзитии мамлакат бо роҳи ҳамроҳнамоии системаҳои нақлиётӣ логистикӣ он ба системаҳои Аврупою Осиё;
- ташкилнамоии сиёсати рақобатпазир ва аз нуқтаи назари иқтисодӣ асоснокӣ нархномавӣ дар соҳаи нақлиёт;
- таъмини ҳаракати босифати (вақт, муҳлат, ҳифз) воситаҳои нақлиёт ва борҳо дар ҳудуди мамлакат;
- таъсиси шароитҳо барои муносибгардонии системаи миллии долонҳои транзитӣ ва марказҳои нақлиётӣ логистикӣ.

Хулоса

1. Омӯзиши ҷанбаҳои иқтисодии рушди системаи нақлиётӣ ва логистикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон дод, ки як қатор хулосаҳо ва тавсияҳо бароварда шаванд.
2. Дар асоси таҳлилҳои мо тамоюлҳои ҳосил системаи ҷаҳонии нақлиёт, тағйирот дар ҷараёни интиқоли бор, нақши тағйирёбандаи системаҳои нақлиётӣ-логистикӣ муқаррар карда шуданд. Дар шароити муосир системаҳои нақлиётӣ-логистикӣ

функсияи ҳамгироиро иҷро мекунад ва он ба дигар кишварҳо имкон медиҳад, ки иқтидори транзитии худро амалӣ намояд ва рушди иқтисодиёти минтақавӣ ва миллиро таъмин гардонад.

3. Роҳнамои асосии рушди системаҳои муосири нақлиётӣ-логистикӣ интегратсияи логистика бо унсурҳои асосии системаи идоракунии корхона: кадрҳо, маркетинг, биниши стратегӣ ва нақшаҳои рушди стратегӣ, молия ва равандҳои тичорат мебошад. Нақши концепсияи ҳамгироишудаи логистикаи нақлиётӣ на танҳо аз баланд бардоштани самаранокии фаъолияти логистикӣ дар сатҳи марказҳои логистикӣ иборат аст, балки дар пурзӯр кардани равандҳои рушди мустиқли соҳаҳои марбут ба хизматрасонӣ дар соҳаи логистикаи нақлиётӣ низ ҷой дорад.

4. Иштирок дар системаи нақлиётӣ-логистикӣ барои ташкилоти алоҳида ба мо имкон медиҳад ки: ҳамроҳсозии вазифаҳои мухталифи истеҳсолот ва маркетингро таъмин намояд; баланд бардоштани самаранокии усулҳои банақшагирии талабот; баланд бардоштани самаранокии усулҳои банақшагирии логистика; ташкили манбаи ягонаи иттилоотӣ; ҳамгиروي таъминоти барномавиرو барои фаъолияти логистикӣ таъмин менамояд; ҳамбастагии равандҳои тичоратиро бо таъминкунандагони ширкат таъмин мекунад; ҳамгиروي системаи баҳисобгирӣ ва ҳуҷҷатгузорӣ, системаи аудити фаъолияти логистика ва зерсистемаҳои идоракунии хавфҳо амалӣ мекунад.

5. Ташҳиси иқтисодии системаи нақлиётӣ-логистикӣ гуфта, параметрҳои маҷмуавии мушкилоти тадқиқоти миқдорӣ ва сифатии зерсистемаҳои системаи нақлиётӣ-логистикӣ бо мақсади пешгирии хатарҳо ва таҳдидҳо ба рушди он, бартараф кардани мушкилот ва инчунин таҳияи қарорҳои дарозмӯҳлат барои беҳтар кардани фаъолияти онро мефаҳманд. Ташҳиси иқтисодии системаи нақлиётӣ-логистикӣ ба принципҳои зерин асос ёфтааст:

- ташҳиси системавии иқтисодӣ;
- мураккабӣ;
- тамаркуз;
- асоснокии илмӣ;
- холисона;
- тафовут.

6. Тибқи мушкилоти муайяншуда ва инчунин концепсияи муносибати кластерӣ ба рушди системаи нақлиётӣ-логистикӣ Тоҷикистон пешниҳод карда мешаванд:

- асоснокии оқибатҳои иқтисодии татбиқи муносибати кластерӣ дар Тоҷикистон;
- мундариҷаи унсурҳои концептуалии системаи нақлиётӣ-логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- мундариҷаи самтҳои асосии модели рушди системаи нақлиётӣ-логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- алгоритми ташаккули кластери нақлиётӣ-логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон.

РЕЗЮМЕ

на диссертации Камолидинова Бахтиёра Тошпулотовича «Кластерный аспект развития транспортно-логистической системы Республики Таджикистан», представленной на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (логистика)

Целью работы является комплексное исследование кластерных аспектов формирования и развития транспортно-логистической системы Республики Таджикистан, выявление направлений её развития и механизмов реализации этих направлений.

На основе проведенных исследований обоснована изменяющаяся роль современных концепций развития транспортно-логистической системы; предложен расширенный перечень доводов, характеризующих преимущества использования концепции интегрированной логистики, обосновывающих её преимущественную роль в современном развитии транспортно-логистической системы; изучены тенденции развития приоритетных направлений транспортно-логистической инфраструктуры в средне- и долгосрочный период; разработана методика экономической диагностики транспортно-логистической системы, включающая алгоритм и принципы экономической диагностики транспортно-логистической системы; предложены концептуальные положения и модели развития транспортно-логистической системы Республики Таджикистан; обоснован кластерный подход к формированию транспортно-логистической системы Республики Таджикистан, в рамках которого предложен алгоритм образования кластера, разработаны модели развития транспортно-логистического кластера Таджикистана.

Практическая значимость работы заключается в том, что результаты исследования и основные положения могут быть использованы органами государственного управления Республики Таджикистан при формировании стратегии развития транспортно-логистической системы на республиканском и территориальном уровнях. Отдельные результаты исследования могут быть использованы в учебном процессе при подготовке специалистов по направлению «Логистика».

Диссертационная работа состоит из введения, трех глав и приложения, изложена на 158 страницах компьютерного набора, включает 31 рисунок, 25 таблиц, 172 библиографических наименования.

По результатам исследований опубликована 32 научные работы, из них 7 в журналах, рекомендуемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Ключевые слова: Экономика, транспорт, логистика, анализ, формирование, развитие, управление, модель, кластер, интегрированная логистика, экономическая диагностика, транзитный потенциал, транспортная инфраструктура, транспортные услуги, международные перевозки, кластерный аспект, транспортно-логистическая система, транспортно-логистический комплекс.

АННОТАТСИЯ

ба рисолаи илмӣи Камолидинов Бахтиёр Тошпулотович «Чанбаҳои кластерии рушди системаҳои нақлиётию логистикӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон», барои дарёфти унвони илмӣи номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.05. – Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ (логистика)

Мақсади кор тадқиқи комплекси чанбаҳои кластерии ташкилнамоӣ ва рушди системаҳои нақлиётию логистикӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, муайянсозии самтҳои рушд ва механизмҳои амалисозии онҳоро дар бар мегирад.

Дар асоси тадқиқоти гузаронидашуда нақши ивазшавандаи консепсияҳои муносири рушди СНЛ асоснок карда шудааст; феҳристи васеи далелҳои тавсифкунандаи бартарияти истифодаи консепсияи логистикаи ҳамоҳангсоз, ки нақши мусбати онро дар рушди муносири СНЛ асоснок менамояд, пешниҳод гардидааст; тамоюлҳои тавсифкунандаи самтҳои афзалиятноки инфрасохтори нақлиётию логистикӣ дар давраҳои миёна ва дарозмуддат асоснок карда шуд; усули ташҳиси иқтисодии СНЛ, ки фарогири алгоритм ва принципҳои ташҳиси иқтисодии СНЛ мебошад, таҳия гардидааст; муқаррароти концептуалӣ ва модели рушди системаҳои нақлиётию логистикӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод шудааст; Муносибати кластерии ташкилнамоии системаҳои нақлиётию логистикӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи алгоритми пешниҳодгардидаи кластер, муқаррароти самтҳои асосии модели рушди кластери нақлиёти логистикӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шуда, ҳамзамон асоснокнамоии самараи иқтисодии амалисозии муносибати кластерӣ дар рушди системаҳои нақлиётию логистикӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод гардидааст.

Аҳамияти амалии тадқиқот аз он иборат аст, ки натиҷаҳо ва муқаррароти асосии он метавонад аз ҷониби мақомти ҳокимияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми ташкилнамоии стратегияҳои рушди СНЛ дар сатҳи марказӣ ва минтақавӣ мавриди истифода қарор гирад. Илова бар ин, натиҷаҳои тадқиқот метавонанд ҳангоми омодаسازی барномаҳои таълимӣ дар самти ихтисоси «Логистика» истифода шаванд.

Кори диссертатсионӣ аз муқаддима, се боб, хулоса ва замимаҳо иборат буда, 158 саҳифаи матни компютерӣ, 31 расм, 25 ҷадвал ва 172 номгӯй рӯйхати адабиёти истифодашударо дар бар мегирад.

Аз рӯи натиҷаҳои тадқиқот дар маҷмӯъ 32 кори илмӣ, аз ҷумла 7 мақола дар нашрияҳои тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, нашр гардидааст.

Вожаҳои калидӣ: иқтисодиёт, нақлиёт, логистика, таҳлил, ташаккул, инкишоф, идоракунии, модел, кластер, логистикаи ҳамгиро, ташҳиси иқтисодӣ, иқтидори транзитӣ, инфрасохтори нақлиётӣ, хизматрасониҳои нақлиётӣ, интиқолҳои байналмилалӣ, самтҳои кластерӣ, системаи нақлиётиву логистикӣ, комплекси нақлиётиву логистикӣ.

SUMMARY

of the thesis by Kamolidinov Bakhtiyor Toshpulotovich «Cluster aspect of the transport and logistics system development in the Republic of Tajikistan», submitted for the Candidate of Economic Sciences degree in specialty 08.00.05-Economy and management of national economy (logistics)

The aim of the work is a comprehensive study of cluster aspects of the transport and logistics system formation and development in the Republic of Tajikistan, identifying directions of its development and mechanisms for implementing these directions.

The present study substantiates the fact that role of the modern concepts of transport-logistic system development is changing; proposes an extended list of arguments describing the advantages of using the concept of integrated logistics, justifying its predominant role in the modern development of transport and logistics system. The research also discloses top-priority development trends of transport and logistics infrastructure in the medium- to long-term period; elaborates a method of testing transport and logistics system, including the algorithm and evaluation principles; proposes the conceptual provisions and development models of the transport and logistics system in the Republic of Tajikistan. The thesis justifies the use of cluster approach to the development of transport and logistics system in the Republic of Tajikistan, suggesting the algorithm of cluster formation; devises the development models of the transport and logistics cluster in Tajikistan.

The practical significance of the present research is substantiated by the fact that the results of the study and its main provisions can be used by the state administration bodies in the Republic of Tajikistan to form a strategy for the development of transport and logistics system at the national and sub-national levels. Some results of the study can be used in the educational process in training logistics specialists.

The thesis consists of an introduction, three chapters and an Appendix, including 158 pages of text, 31 pictures, 25 tables, 172 references on the bibliographic list.

The results of the research are set forth in a monograph and 32 scientific articles, 7 of which are published in the journals recommended by the State Presidential Commission for Academic Degrees and Titles

Keywords: Economy, transport, logistics, analysis, formation, development, management, model, cluster, integrated logistics, economic diagnostics, transit potential, transport infrastructure, transport services, international transportation, cluster approach, transport and logistics system, transport and logistics complex.

Подписано в печать 10.11.2019г. Бумага офсетная. Формат 60*84/16
Гарнитура литературная. Печать офсетная. Тираж 100 экз.

Отпечатано в типографии ТТУ.